

HARF DEVRİMİNİN POSTA MALZEMELERİNE ETKİSİ: ANKARA LÂTİN ALFABELİ İLK TİP DAMGALAR

HARF DEVRİMİNİN POSTA MALZEMELERİNE ETKİSİ: ANKARA LÂTİN ALFABELİ İLK TİP DAMGALAR

Yazı: Mehmet Akan

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin en önemli devrimlerinden biri daha önce Türkçe yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Lâtin esasından alınan harflerin, Türk dilinin özelliklerini belirten işaretlere de yer verilerek suretiyle "TÜRK HARFLERİNİN KABUL VE TATBİKİ HAKKINDA KANUN" adı ile kabul edilmesidir. Kanun toplam 11 Maddeden oluşmaktaydı:

TÜRK HARFLERİNİN KABUL VE TATBİKİ HAKKINDA KANUN

Kanun Numarası : 1353
Kabul Tarihi : 01/11/1928
Yayımlandığı R. Gazete : Tarih: 3/11/1928 Sayı: 1030
Yayımlandığı Düstur : Tertip: 3 Cilt: 10 Sayfa: 3

Madde 1 - Şimdiye kadar Türkçeyi yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Latin esasından alınan ve merbut cetvelde şekilleri gösterilen harfler (Türk harfleri) unvan ve hukuku ile kabul edilmiştir.

Madde 2 - Bu Kanunun neşri tarihinden itibaren Devletin bütün daire ve müesseselerinde ve bilcümle şirket, cemiyet ve hususi müesseselerde Türk harfleriyle yazılmış olan yazıların kabulü ve muameleye konulması mecburidir.

Madde 3 - Devlet dairelerinin her birinde Türk harflerinin Devlet muameletine tatbiki tarihi 1929 Kanunusanisinin birinci gününü geçemez. Şu kadarki evrakı tahkikiye ve fezlekelerinin ve ilamların ve matbu muamelat cetvel ve defterlerinin 1929 Haziran iptidasına kadar eski usulde yazılması caizdir. Verilecek tapu kayıtları ve senetleri ve nüfus ve evlenme cüzdanları ve kayıtları ve askeri hüviyet ve terhis cüzdanları 1929 Haziranı iptidasından itibaren Türk harfleriyle yazılacaktır.

Madde 4 - Halk tarafından vakı müracaatlardan eski Arap harfleriyle yazılı olanlarının kabulü 1929 Haziranının birinci gününe kadar caizdir. 1928 senesi Kanunuevvelinin iptidasından itibaren Türkçe hususi veya resmi levha, tabela, ilan, reklam ve sinema yazıları ile kezaalik Türkçe hususi, resmi bilcümle mevkut, gayri mevkut gazete, risale ve mecmuaların Türk harfleriyle basılması ve yazılması mecburidir.

Madde 5 - 1929 Kanunusanişi iptidasından itibaren Türkçe basılacak kitapların Türk harfleriyle basılması mecburidir.

Madde 6 - Resmi ve hususi bütün zabıtlarda 1930 Haziranı iptidasına kadar eski Arap harflerinin stenografi makamında istimali caizdir. Devletin bütün daire müesseselerinde kullanılan kitap, kanun, talimatname, defter, cetvel kayıt ve sicil gibi matbuaların 1930 Haziranı iptidasına kadar kullanılması caizdir.

Madde 7 - Para ve hisse senetleri ve bonolar ve esham ve tahvilat ve pul ve sair kıymetli evrak ile hukuki mahiyeti haiz bilcümle eski vesikalar değiştirilmedikleri müddetçe muteberdirler.

HARF DEVRİMİ'NİN POSTA MALZEMELERİNE ETKİSİ: ANKARA LATİN ALFABELİ İLK TİP DAMGALAR

Madde 8 - Bilümm bankalar, imtiyazlı ve imtiyazsız şirketler, cemiyetler ve müesseselerin bütün Türkçe muameletına Türk harflerinin tatbiki 1929 Kanunu sanisinin birinci gününü geçemez. Şukadar ki halk tarafından mezkûr müesseselere 1929 Haziranı iptidasına kadar eski Arap harfleriyle müracaat vakı olduğu takdirde kabul olunur. Bu müesseselerin ellerinde mevcut eski Arap harfleriyle basılmış defter, cetvel, katalog, nizamname ve talimatname gibi matbuaların 1930 Haziranı iptidasına kadar kullanılması caizdir.

Madde 9 - Bütün mekteplerin Türkçe yapılan tedrisatında Türk harfleri kullanılır. Eski harflerle matbu kitaplarla tedrisat icrası memnudur.

Madde 10 - Bu Kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 11 - Bu Kanunun ahkâmını icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

Kanun maddeleri incelendiğinde harf devriminin uygulaması ile ilgili farklı tarihler öngörülmekte. Posta damgaları ile ilgili özel bir açıklama konmamış. Metnin genelinden anlaşılın 1930 Haziranına kadar devlet uygulama ile ilgili belli bir hoşgörü gösterecektir. Uygulamada bu hoşgörü daha da genişletilmiştir; örneğin Arap harfli damga pulları 30'lu yılların sonlarına kadar kullanılmıştır.

Damgalara gelince; geçiş döneminde ilk uygulamalar mevcut posta damgalarının tarih kısımlarını Latin Rakamlarına çevirmek olmuştur. Damgaların tarih kısımları oynar ve değiştirilebilir olduklarından

sadece Arapça rakamları yerlerinden sökerek bu işlem masrafsız bir şekilde yapılabilmektedir. (resim 1) Latin harfli yeni damgalar gelinceye dek Harf Devrimi öncesinden kalan damgalarını Arap harfli yer adlarıyla kullanıldı.

Cumhuriyet ilan edildiğinde PTT 600 civarında merkezde hizmet vermekteydi. 1929'un son aylarından itibaren başta başkent Ankara olmak üzere büyük merkez ve yeni açılan postanelere öncelik verilerek yeni Türkçe damgalar dağıtılmaya başlandı.

Tüm Posta merkezlerine Latin alfabeli damgaların dağıtılması yıllar aldı.

ANKARA POSTANESİ

Ankara Postanesi Osmanlı İmparatorluğu'nda daha önce sadece devletin resmi haberleşmesi için kullanılan tatar ve menzil sisteminin 1840 yılında sivillere açılmasından bir yıl sonra 1841 yılında açıldı Postaneler başlangıçta Vilayet Konağında birer oda idi.(resim 2) Farklı zamanlarda yapılan reformlar sonucu bugün ki postane kavramı oluşmuştur.

I. Dünya Savaşı sonuna kadar özel bir önemi olmayan postane Ankara'nın Kurtuluş Savaşı'nın merkezi olması ardından Cumhuriyetin Başkenti olmasıyla büyük önem kazandı.

Resim 1 10-10-1929 tarihli Direk. İden Mard ile yollanmış gönderi.
Damgadaki Arapça rakamlar

HARF DEVRİMİ'NİN POSTA MALZEMELERİNE ETKİSİ: ANKARA LATİN ALFABELİ İLK TİP DAMGALAR

Öncelikle 1800'lü yılların sonlarında hizmete giren, Kurtuluş Savaşı'nda TBMM Hükümeti Posta Müdürlüğü olarak da kullanılan Ankara Telgrafhanesi (resim4) yerine Posta Bulvarı olarak adlandırılan (daha sonra Atatürk Bulvarı) bulvarın üzerinde yeni bir

Postane binası inşaatına 1923 de başlandı, bina 20 Mart 1926 da hizmete girdi. (resim5) Yeni postane binasında Arapça harfli yeni tip damgalar kullanılmaya başlandı. (resim6)

Resim 2 - İlk postanenin yer aldığı Ankara Hükümet konağı / postane

Resim 4 - 1926'ya kadar hizmet veren Ankara Telgraf ve Postanesi, TBMM Hükümeti Posta Müdürlüğü

Resim 3 - Ankara'nın ilk posta damgası
(AN CANIB-İ POSTA-İ ANKARA 257)

Resim 5 - 1926'da hizmet giren yeni Postane binası.

HARF DEVRİMİNİN POSTA MALZEMELERİNE ETKİSİ: ANKARA LATİN ALFABELİ İLK TIP DAMGALAR

Resim 6 Yeni Postanenin hizmete girdiği gün kendisi de bir pırcı olan Doğan bey tarafından yollanmış bu zarf. Bu zarf efsanevi filatelist rahmetli Hilmi Bayındır koleksiyonunda idi. Yaşınlarıdışı 5 ciltlik Bayındır katalogunun Ankara kısmındaki resmine yıllarca baktık sonunda en doğru yere geldi.

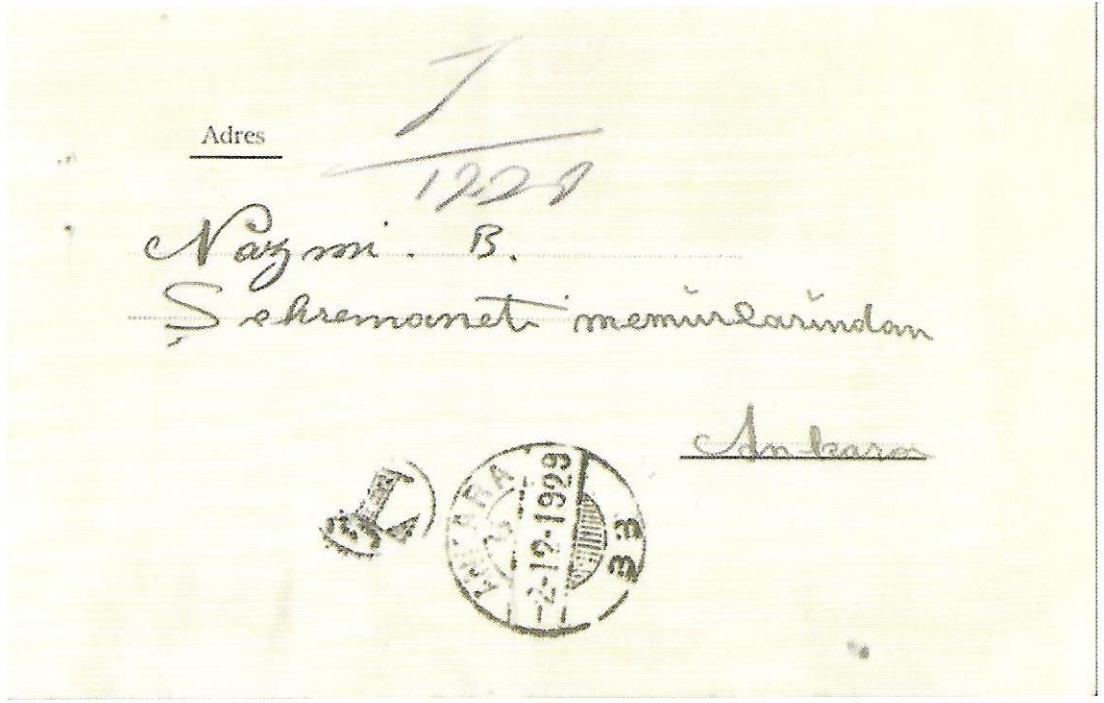
ANKARA'DA LATİN ALFABELİ DAMGALAR

'TÜRK HARFLERİNİN KABUL VE TATBİKİ HAKKINDA KANUN'un yürürlüğe girmesiyle Cumhuriyetin Başkentinde Arap Harfli Posta damgalarının kullanılması şüphesiz ki devrim ruhuna aykırı idi. 1929 yılının son çeyreğinden itibaren Ankara'da merkez postane (Resim 7, 7a, 7b, 7c) ve şubelerde (Resim 8) tamamen Latin harfli damgalar kullanıma girdi. Posta damgalarının Latin harfli ilk tipleri, AP09* kodlu taramalı damgaların yalnızca Latin harfleriyle kazanmış varyeteleridir. Bu damgalar, Harf Devrimi'nden sonra çıkarılan ilk damga grubunu oluşturduklarından "devrim damgaları" olarak nitelendiriyoruz. Her birinin çapı 30 milimetredir. 1929

yılı sonundan başlayarak başta Ankara, Türkiye'nin her tarafına dağıtılmış olmalarına karşın hemen tümü nadirdir. Bunun temel nedeni, bir şekilde kalitelerinin beğenilmemesi veya Osmanlı Damgalarına benzerliği olabilir. 1930 yılından başlayarak gruplar halinde yeni damgalarla değiştirilmeye başlanmıştır.

1940 başlarına kadar posta idaresinin kullandığı damgalarda bir standart yoktu. Görsel olarak birbirinden farklı birçok tip aynı anda kullanılıyordu. (resim 9) Öte yandan yeni postaneler açmaya gerek duyuluyordu. Birbirine yakın tarihlerde hizmete açılan posta şubeleri

HARF DEVRİMİ'NİN POSTA MALZEMELERİNE ETKİSİ: ANKARA LATİN ALFABELİ İLK TİP DAMGALAR

Resim 7: Ankara Lise (Taş Mektep) den yollanmış 2 Aralık 1929 tarihli yoklama bilgi formülü. Karttaki 'T' harfli kağız çuvaldize yapışması gereken pulun varlığını gösteriyor.

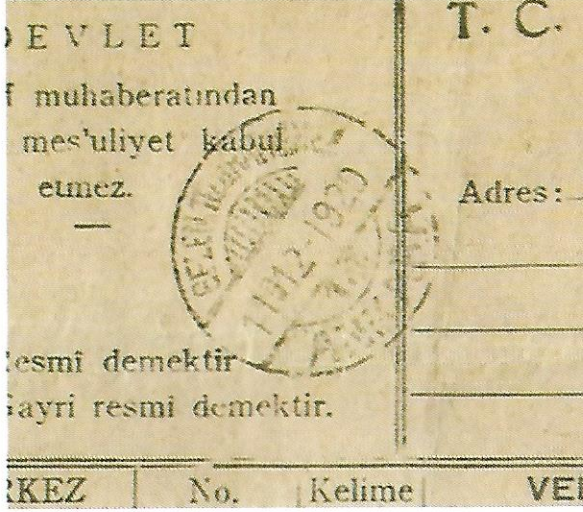

Resim 7a: Ankara'dan Latin Harfli ilk damgası. Çap 30 mm, üst kısmında 'ANKARA' yazan, ortasında '5' ve alt kısmında '33' yazan bir damga.

Resim 7 b: PT 1 Genel Müdürlüğü Ankara'dan ÜPİT Deniz yoluyla taahhütlü mektup. İlk tur Ankara Latin Harfli damgasının 37 no'lu kağızda. Sol tarafta 'REPUBLIQUE TURQUE' başlıklı bir belge, ortasında 'Monsieur le Directeur, du Bureau International de l'Union Télégraphique à:' yazan bir mektup, sağ tarafta ise 'SERIE' yazan bir pul ve 'ANKARA' yazan bir damga.

HARF DEVRİMİ'NİN POSTA MALZEMELERİNE ETKİSİ: ANKARA LATİN ALFABELİ İLK TİP DAMGALAR

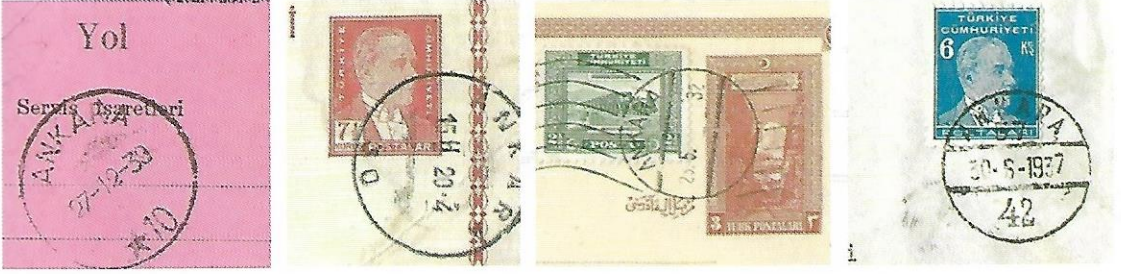

Resim 7: Gelen Telgraf Ankara 12, damga. Bilinen tek kopya

Resim 8: Yengeçin Ankara 7. Devrim damgalarını şubelerinde kullanımsız bırakığı 20 Eylül 1930 İstanbul'a postalanmış

HARF DEVRİMİ'NİN POSTA MALZEMELERİNE ETKİSİ: ANKARA LATİN ALFABELİ İLK TİP DAMGALAR

Resim 9. Ankara merkezde kullanılan standart dışı damgalardan örnekler 1930-40 arası.

için genelde gruplar halinde tek tip damgalar yaptırılıyordu. Standardizasyon eksikliği, genç devletin parasal sıkıntılarının bir yansımasıydı. Türkiye'nin tüm posta damgalarını tek bir türe çevirmek 1930'lu yılların ekonomik koşullarında masraflı bir operasyon olacaktı.

İlk standart damga kullanımı 1930 başlarından itibaren Ankara ve İstanbul'da olmuştur. Bu damgalara 'Standardize Damgalar'*** diyoruz. Standardize Damgalar AP09 kodlu taramalı Osmanlı damgalarının Latin harfleriyle kazınmış bir alt-çeşididir. Devrim damgalarına benzemekle birlikte, iki temel farkı vardır. Birincisi, kullanılan harf karakterlerinin tüm merkezler için aynı olması. İkincisiyse, tarih alanının her zaman iki paralel çizgiden oluşan bir bant içinde olması. Büyük olasılıkla bu türdeki tüm damgalar aynı yapılarında üretilmiştir. Damgalar tüm yurt sathına dağıtıldı. 1950'li yılların sonu, hatta 1960'lı yılların ortalarından birkaç geç örneğe rastlanmıştır. Ankara'da Merkez postanede ilk etapta 1-12 no (resim 10,11,12) arasında damgalar imal edildi. Başlangıçta her numaranın bir anlamı vardı örneğin 1-2-3-5 ve 5 taahhütlü posta ve uçak gönderilerinde

kullanılıyordu zamanla bu karıştı. 1950'nin sonlarına gelindiğinde damga numarası 29'a (resim 13) kadar ulaşmıştı...

Posta damga türlerinin kullanım aralıklarını saptamak, Ankara gibi yoğun hizmet veren büyük bir postane için bile sabır gerektiren bir iş bu damgaların son kullanım tarihlerini saptamaya yarayacak yazışma sayısını bulmak ve zaman aralığını kesinlikle saptamak olanaksız gibi. Kasada kalmış yedek bir damganın tekrar kullanılmasıyla döneminden çok geç tarihli bir kullanım ortaya çıkabilir. Bilinmeyen nedenlerle yenisiyle değiştirilmemiş eski tip damgalar da istisnai olarak kullanımda kalabiliyor.

Filatelimizde Marcophila dediğimiz damga koleksiyonerliği çok yaygın. Koleksiyonerlerin ezici bir çoğunluğu Osmanlı damgaları toplamakta. En az Osmanlı damgaları kadar nadir olan Cumhuriyet damgalarını toplayan meraklı çok çok az. Bu kısa makalenin en önemli amacı bu konuya dikkat çekmek ve yeni koleksiyonerlere bir fikir vermektir.

*Eski Türkçe Damga koleksiyonerleri için referans yayın olan Açıoğlu, M.Ziya ve Bulent Papuçcuoğlu. Resimli Osmanlı – Türk Posta Damgaları 1840-1929, cilt 1-10. İstanbul: İsfila Filateli ve Kültür Merkezi A.Ş., 2003-2010 adlı yayının damga tipi kodu.

** Mehmet Akan ve Timur Kuran'ın ortak çalışması olan 'Postanın Mikro Tarihi' adlı yayında kullanılmış Cumhuriyet Damga tiplerinin isimleri bu makalede de kullanılmıştır.

HARF DEVRİMİ'NİN POSTA MALZEMELERİNE ETKİSİ: ANKARA LATİN ALFABELİ İLK TİP DAMGALAR

Resim 10. Standardize damga 1 no ile Ankaradan 8 Temmuz 1939 da Michigan USA ya raahizli Uçak ile gitmiş zarf

Resim 1. Standardize damga 3 no ile Ankaradan 30.10.33 de Montreux İsviçre'ye gitmiş posta kartı 7.15 krs. pul yurt dışı posta tarifesi karşılıyor Cumhuriyetin 10.yılı kutlama mesajı var.

HARF DEVRİMİ'NİN POSTA MALZEMELERİNE ETKİSİ: ANKARA LATİN ALFABELİ İLK TIP DAMGALAR

Resim 12: Standardize damga 8 no Mavis 12,1932 de iptal edilmiş Roma tip Ro-07 Türk Cevap Kuponu.Bu kuponun bilinen tek örneği.

Resim 13: 26 no Standardize damga 1 no ile Ankara'dan 21 Mavis 1947 de İstanbul'a gitmiş tebrik zarfı.